

"UKRAYNA-KIRIM KRİZİ" YA DA "İKİNCİ YALTA SÜRECİ"

M. Seyfettin EROL*

Özet

Ukrayna'da Kasım 2013'te başlayan yerel nitelikli kriz, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte uluslararası bir krize dönüşmüş vaziyette. Karadeniz jeopolitiğinde Ukrayna-Kırım merkezli yaşanan son gelişmeler, beraberinde yeni bir değişim sürecini getireceğinin güçlü sinyallerini vermeye devam ediyor. Bölgede "Renkli Devrimler" süreci ile 2003 yılında önce Gürcistan ve akabinde 2004'te Ukrayna ile devam eden, devrim/ darbe ya da karşı devrim/ karşı darbe süreçleri gelinen aşama itibarıyla Batı-Rusya arasında ciddi bir kırılmaya yol açmış durumda. Bu kırılmanın beraberinde yeni bir soğuk savaşa yol açacağına yönelik beklentiler oldukça yüksek. Nitekim Rusya merkezli açıklamalarda Kırım referandumunun "tek kutuplu dünya"nın sonunun bir göstergesi olarak değerlendirilmesi, Mart 2014 sonrası itibarıyla farklı bir dünyayı konuşmaya başlayacağımızı gösteriyor. Dolayısıyla bu çalışmada, öncelikle Ukrayna-Kırım krizine giden süreç, tarafların süreçte oynadıkları rol ve bu bağlamda krizden beklentiler ele alınacak; akabinde ise, krizin bölge jeopolitiği ve inşa halindeki uluslararası sistem üzerindeki olası etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu analizde, ayrıca, 1853-1856 tarihli Kırım Savaşı ile de bir mukayese yoluna gidilecek ve Türkiye'nin süreçteki yeri ile nasıl bir politika izleyebileceğine yönelik tavsiyeler de ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna Krizi, Kırım Krizi, Kırım Savaşı Karadeniz, Batı, Rusya, Türkiye

Abstract

The regional crisis began in 2013 in Ukraine has turned into an international one with Russia's annexation of Crimea. Ukraine-Crimea based recent events happened in the context of Black Sea geopolitics continue to show strong signals of a coming period of change. In the sense of "Colorful Revolution" period, revolution/coup or counter revolution/counter coup processes, broke out firstly in Georgia in 2003, and then continued in Ukraine in 2004 have led a serious a state of failure between Russia and the West. Expectations that a new Cold War may start alongside the breakup are quite high. Russia

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, mse2009@yahoo.com

based statements that claim referendum in Crimea as the "end of the unipolar world" displays we'll talk about a different world after March 2014. Therefore, in this work, firstly background of Ukraine-Crimea crisis, roles of the sides, and expectations from the crisis will be dealt, then possible effects of the crisis on regional politics and international system which is under construction will be analyzed. Moreover, a comparison with 1853-1856 Crimean War will take place and suggestions about Turkey's place and its possible policies towards the crisis will be presented.

Keywords: Ukraine Crisis, Crimea Crisis, Crimean War, The Black Sea, the West, Russia, Turkey

Batı ve Rusya arasındaki "Ukrayna-Kırım" krizi her geçen gün daha da derinleşiyor. ABD-AB ikilisinin bahsettiği yaptırım kararları şimdiden iki taraf arasında yeni setler inşa etmeye başlamış durumda. Karadeniz jeopolitiğinde Ukrayna-Kırım merkezli yaşanan son gelişmeler, beraberinde yeni bir değişim sürecini getireceğinin güçlü sinyallerini vermeye devam ediyor. Bölgede "Renkli Devrimler" süreci ile 2003 yılında önce Gürcistan ve akabinde 2004'te Ukrayna ile devam eden, devrim/darbe ya da karşı devrim/karşı darbe süreçleri Ukrayna'da Kasım 2013'te tekrar baş gösteren ve Kırım'a sıçrayan boyutu ile yeni bir aşamaya girmiş bulunuyor. Dünya, 11 Eylül sonrası süreçte Rusya'nın "kaba güce" dayalı siyaseti ile yeni bir soğuk savaşa adeta koşar adım gidiyor.

Bu bağlamda Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı Dmitriy Rogozin'in Kırım ve Sivastopol'un Rusya ile birleşmesini tek kutuplu dünyanın sonu olarak ilan etmesi oldukça dikkat çekici ("Rusya İlk Kez Tek Kutuplu Dünyanın Sonu Geldiğini Açıkladı": <http://turkish.ruvr.ru/news>). Burada, Batı'nın tavrı ve bu krizde Çin'in Rusya'dan yana tavır alması, aynı şekilde Orta Asya devletlerinden Kazakistan'ın da Kırım'ın ilhakını destekleyen bir açıklamada bulunması dünyada yeni bir kutuplaşma süreci olarak kendisini hissettirmeye başlamış durumda.

Dolayısıyla, Ukrayna'da Kasım 2013'te başlayan yerel nitelikli kriz, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte uluslararası bir krize dönüşmüş vaziyette. Oysa kriz, başlangıç aşamasında şekil şartları itibarıyla daha çok bu ülkenin kendi içerisindeki bir "iç hesaplaşma" ya da "demokrasi" arayışı olarak ön plana çıkmaktaydı. Gerçi, Kiev'de devam eden olaylar bir süre sonra beraberinde Ukrayna'nın bölünme senaryolarını bir kez daha gündeme getirmiş olsa da, bunun daha çok Katolik nüfusun ağırlıklı yaşadığı "Batı Ukrayna" ile Ortodoks nüfusun yoğun olarak yer aldığı "Doğu Ukrayna" şeklinde gerçekleşeceği ifade ediliyordu. (Başlamış, 2014)

Bu noktada, 23 Şubat'ta Kırım'a sıçrayan kriz ve akabinde Ukrayna'ya bağlı bu özerk cumhuriyetin önce 11 Mart'ta bağımsızlığını ilan etmesi ardından da 16 Mart'ta yapılan referandumda Kırım Parlamentosu'nun Rusya Federasyonuna bağlanma kararı alması ("Kırım Referandumunda Rusya'ya

'Evet': www.bbc.co.uk) bölgede tansiyonu fazlasıyla yükseltmiş durumda. Şubat 2014'te Rusya ve Ukrayna arasında bir "paylaşım krizi" olarak patlayan sorun ("Why are Ukraine and Russia fighting over Crimea?: www.haaretz.com), artık başını ABD'nin çektiği Batı bloğunun Rusya'ya yönelik çok boyutlu yaptırımları gündeme getirdiği uluslararası bir krize dönüşmüş durumda.

Nitekim ABD ve Batı ülkeleri Kırım'ın Rusya'nın bir parçası kabul eden anlaşmayı tanımayacaklarını ilan etmiş durumdadır ("Putin'in İmzaladığı Anlaşmayı Tanımayacağız": www.ntvmsnbc.com). Hatta Rus saldırganlığı ve provokasyonunun devamı halinde Moskova'ya karşı yeni yaptırım kararları alacakları uyarısında bulunan ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) Daimi Temsilcisi Samantha Power'a göre ise, Rusya tarihin en büyük hırsızlığına imza attı.

Power'a göre; “Bir hırsız bir mülkü çalabilir fakat bu, oranın mülkiyet hakkını hırsıza vermez.” (“BM’de Kırım Düellosu: www.zaman.com.tr) Rusya'ya göre ise bu "ilhak" meselesi uluslararası hukuka uygundur ("Putin Kırım'ın İlhakını İmzaladı": "<http://www.yeniasir.com.tr>), tüm bu gelişmelerin sorumlusu Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğini garanti altına alan "Budapeşte Bildirisi"ni ("Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994": www.cfr.org) ihlal eden Batı'dır. Rusya'nın yaptığı ise, 5 Aralık 1994 tarihli bu anlaşmadan doğan garantörlük hakkını kullanmaktır. ("Rusya İlk Kez Tek Kutuplu Dünyanın Sonu Geldiğini Açıkladı": <http://turkish.ruvr.ru>). Buna karşılık ABD tarafından yapılan değerlendirmelerde ise, Rusya'nın tam tersi bir tez ortaya konulmuş ve "Budapeşte Bildirisi" Kırım'a Amerikan müdahalesi için bir meşruiyet gerekçesi olarak gündeme taşınmıştır (Moran, 2014).

Dolayısıyla, tüm dünya Rusya ve Batı arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde "ucu savaşa işaret eden" en büyük krize şahit oluyor. Bölge, Kiev'deki "Meydan darbesi" sonrası uluslararası bir kriz noktasına dönüşmüş durumda. Eğer süreç böyle devam ederse, dünya Küba sonrası ikinci büyük "nükleer düello"ya sahne olacak gibi. Bu krizin sonunda nasıl bir dünyanın ortaya çıkacağı ise en büyük soru işaretlerinden birini oluşturuyor.

Bu çalışmada bu soruya büyük ölçüde cevap aranacaktır. Bunu yaparken de öncelikle Ukrayna-Kırım krizine giden süreç, tarafların süreçte oynadıkları rol ve bu bağlamda krizden beklentiler ele alınacak; akabinde ise, krizin bölge jeopolitiği ve inşa halindeki uluslararası sistem üzerindeki olası etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken de, 1853-1856 tarihli Kırım Savaşı ile de bir mukayese yoluna gidilecek ve ayrıca Türkiye'nin süreçteki yeriyse nasıl bir politika izleyebileceğine yönelik tavsiyeler de ortaya konulacaktır.

Meydan Darbesi'nden Yeni Soğuk Savaş'a...

Yukarıda da kısmen ifade edildiği üzere, Ukrayna'daki iç dinamikler üzerinden yürütülen "vekâleten savaş" artık açık bir hal almış durumda. Nitekim Ukrayna-Rusya arasında patlayan kriz Batı'nın ve Çin'in de oyuna dâhil olmasıyla birlikte bölgesel boyutu çoktan aşmış bulunuyor. Rusya'ya karşı ABD, AB ve NATO'nun takındığı tavır, bölgeyi adeta sıcak bir savaşa doğru sürüklüyor. Tarih, adeta bir kez daha tekerrür ettirilmeye çalışılıyor. Kuşkusuz, bu husus akıllara "kaba güç" üzerine inşa edilmiş "Yeni Soğuk Savaş"ı ve bir de Kırım Savaşı'nı getiriyor.

Bu kapsamda öncelikle Kasım 2013'te Kiev'de başgösteren olayları irdelemekte fayda var. Bilindiği üzere söz konusu olaylar doğrudan doğruya Ukrayna yönetiminin dış politikada tercihini ortaya koyan adımıyla birlikte başladı. Yani, Yanukoviç yönetiminin AB ile başlattığı yeni süreçte bir derinleşme beklenirken, Rusya'nın araya girmesi ve yakın çevre politikasının önemli enstrümanlarından biri olan "Gümrük Birliği" projesini kabul ettirmesi ile birlikte olaylar patlak verdi.

Nitekim Vilnius Zirvesi'ne yaklaşık 10 gün kala, sözleşmenin tek taraflı olarak Ukrayna tarafından imzalanmayacağına açıklanması üzerine 23 Kasım'da muhalefet partilerinin liderliğinde Turuncu Devrim'in sembolü olan Bağımsızlık Meydanı'na çok yakın mesafedeki Avrupa Meydanı'nda ilk gösteriler başladı. Rusya'nın buna verdiği tepki de bu anlamda açıkçası dikkatlerden kaçmadı. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, 3 Aralık 2013'te yaptığı bir basın toplantısında aynen şu cümleyi kullandı: "Ukrayna'da yaşananlar devrimden çok taşkınlıkları anımsatıyor. Bence, AB ile Ortaklık Anlaşması ile pek ilgisi yok. Muhalefet mevcut hükümeti sallandırmaya çalışıyor. Çok iyi organize edilmiş olaylar. Bu olaylar 2015'te yapılacak seçimler için hazırlanmıştı." ("Putin: Ukrayna'da yaşananlar devrim değil, taşkınlıktır": www.zaman.com.tr) Aynı konuşmasında AB'nin şartlarının çok zor olduğunu dile getiren Putin, muhalefetin yaşananları kontrol edemediğini de söylemiş ve: "Çok iyi hazırlanmış grupları görüyoruz. Muhalefet ya bunları kontrol edemiyor, ya da birilerine alet oluyor" demişti ("Putin: Ukrayna'da yaşananlar devrim değil, taşkınlıktır": www.zaman.com.tr).

Rusya Federasyonu Parlamentosu'nun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nin Dışişleri Komitesi Başkanı Margelov de yaptığı açıklamada Kiev'de yaşanan sokak olaylarını "organize" olarak ifade etmekteydi ("Kiev'de yaşanan son olaylar organize gelişmiştir": <http://turkish.ruvr.ru>). Nitekim Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç'e "itidalli hareket ederek hükümet birliklerini geri çekme" çağrısı yapan ABD Başkan Yardımcısı Biden'a tepki gösteren Rusya Devlet Duması Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Puşkov'un Batı ülkelerinden gelen benzer açıklamaların, radikal unsurları cesaretlendirdiğini ve Ukrayna'da "turuncu karışıklığın" önünü açtığını belirtmesinin arkasında da bu endişe ve tespitleri yatmaktaydı ("Puşkov'dan Biden'a tepki: Turuncu karışıklık, ABD'nin eseri": www.rsfmradio.com).

Hedef Rusyanın "Yakın Çevre Politikası" mı?

Fakat başlangıçta hem Rusya kanadı hem de Batı daha temkinli ve soğukkanlı bir tutum sergilemeyi yeğlemekte ve krizin "aktif" bir parçası olmaktan uzak durmaya gayret etmekteydi. NATO, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ülkedeki şiddet olaylarını sadece kınaması ve taraflara diyalog çağrısında bulunması da bu kapsamda değerlendirilmekteydi. Diğer taraftan krizin daha da tırmanacağına yönelik sinyaller alınmaya da devam ediyordu. Örneğin; İsveç Dışişleri Bakanı Bildt: "Yanukoviç elini kana buladı. Tüm sorumluluk Cumhurbaşkanının üzerinde..." ("Ukrayna Alev Alev": www.ajanshaber.com) derken, Polonya Başbakanı Tusk ise "Polonya, Ukrayna'dan gelebilecek göçmenlere kapılarını açmaya hazır" ("Ukrayna'daki Olaylara Tepkiler Artıyor": www.kamuhaber.com) açıklamasında bulunuyordu. Bu ifade, Ukrayna krizinin çok daha farklı bir mahiyet alabileceğine işaret ediyordu ama görülmedi. Nitekim bir süre sonra "Meydan darbesi" kontrolden çıkmaya başladı ve Kiev'de hükümet karşıtlarıyla güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda 100'ün üzerinde insan hayatını kaybetti. Hükümetin 28 Ocak'taki istifası gerginliği azaltmadı. Yeni hedef olarak Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç ön plana çıkartıldı ve amaçlarına da ulaştılar. Bir diğer ifadeyle Batı istediğine ulaşırken, Rusya bir kez daha meydana kaybettiler.

Fakat bu istifa ile birlikte asıl büyük kriz patlak verdi. Ukrayna'daki gelişmeleri en başından itibaren meşru bir hükümete yönelik organize bir eylem olarak gören ve süreci bir meydan darbesi olarak değerlendiren Rusya, bu oldu bittiye karşı kendi "cezalandırıcı yöntemini" devreye soktu ve hepimizin bildiği Kırım krizi patlak verdi. Bu krizde yakın çevre politikasının en önemli gerekçelerinden birini oluşturan "Rus etnik varlığını" gündeme getirdi ki, bu husus akıllara diğer eski Sovyet alanı ülkelere yönelik (örneğin, Kazakistan gibi) olası müdahaleleri de şimdiden gündeme getirmiş durumda (Bkz. Talbott: 2014). Bu da, başta ABD olmak üzere, Batı ve Rusya arasında Avrasya merkezli yeni bir güç mücadelesinin başlangıcı demektir. Burada Kırım ilk ciddi çatışma alanı olacağına benzemektedir. Dolayısıyla kriz, her ne kadar Rusya'nın inisiyatifinde bir kararlılık ve tepki gösterisi olarak başlamış olsa da, süreç çok farklı bir şekilde de neticelenebilir. Ne de olsa tarihsel döngü bir kez daha iş başında.

Rusya'nın Karadeniz'deki Kırmızı Çizgisi: Kırım

Peki, Rusya, başta ABD olmak üzere Batı'nın Ukrayna topraklarına yönelik askeri bir müdahaleyi cevapsız bırakmayacağı yönündeki açıklamasına rağmen neden krizi tırmandırmakta ısrarlı? Putin niçin böylesine riskli bir oyunu oynuyor? ("Putin's Dangerous New Era": www.cfr.org) Öncelikle Rusya, son "meydan darbesi" sonrası başka bir enstrümanın bölgede Batı ilerleyişini durdurmayacağı kanaatinde. İkinci neden ise, tamamen jeopolitik ve jeostratejik gerekçelere dayanıyor. Moskova açısından Ukrayna ve

Kırım, Rusya'nın "Güneye Doğru Politikası"nın ayrılmaz bir parçası. Bundan dolayı da, aynen Gürcistan örneğinde olduğu üzere burada da her türlü yönetime hazır olduğu mesajını veriyor. Bunun anlamı ise, geleneksel "kaba güç politikası" demek!

Rusya Kırım'ı ve bu bağlamda Ukrayna'yı gözden çıkardığı takdirde: 1. Karadeniz'i; 2. Baltıklar'dan Hazar'a kadar uzanan geniş bir hat üzerindeki tampon bölgeyi ve dolayısıyla da bölgesel inisiyatifini; 3. Avrasya Birliği'ni hedef alan Gümrük Birliği Projesini; 4. Yakın çevresi ve bu bağlamda "güvenlik" ve "imparatorluğun yeniden ihyası" anlamına gelen "Yakın Çevre Politikası"nı kaybedeceğini; 5. Enerji güvenliği bağlamında (Avrupa'ya sevk edilen doğalgazı yaklaşık %67'sinin Ukrayna'dan geçtiğini unutmamak gerekiyor) ciddi bir zafiyete uğrayacağını biliyor. Bu da, orta ve uzun vadede Rusya'nın iktisadi-mali anlamda başlayan ve sonrasında siyasi ve güvenlik bağlamında kendisini gösterecek olan beka sorunu demek. Bu hususta, Rusya'nın tarihsel hafızasının da devrede olduğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Rusya, 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Kırım Savaşı'nın bir ikincisinin sonuçları itibarıyla bir kez daha günümüzde sahnelenmeye çalışıldığı kanaatinde ve buna da uzun bir zamandır hazırlıklı. Bundan dolayı da Rusya, Kırım senaryosunu uzun bir zamandır elinde tutuyor. Eğer, Ukrayna'nın Aralık 2008'te Gürcistan ile birlikte NATO üyeliği gerçekleşmiş olsaydı, bu kriz çok daha önce başlamış olacaktı.

"Birinci Kırım Savaşı"...

O zaman, kısaca da olsa Kırım Savaşı'na değinmekte fayda var. Hatırlanacağı üzere, Kırım Savaşı 1853-1856 tarihleri arasında patlak verdi. Önce bir Osmanlı-Rus savaşı olarak başlayan Kırım, bir süre sonra Avrupa-Rusya savaşına dönüştü. Savaşın temel nedeni Rusya'nın o tarihe kadar takip ettiği zayıf bir Osmanlı Devleti üzerinde etki alanı kurma politikasından vazgeçip, bu devleti yıkma politikası izlemeye başlamasıydı.

Bu hedefini gerçekleştirebilmek için kutsal yerler sorununu kullanan Çarlık Rusyası, Osmanlı Devleti'nin Hıristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve çevresinde Katolik ve Ortodokslara çeşitli ayrıcalıklar tanımasının ardından bir adım daha ileri atarak ayrıcalıklar konusunda dünya çapında Katoliklerin savunuculuğunu yapan Fransa ile çatışmaya başlamış ve bir anlamda cephe genişletmişti. Ardından, "Hasta Adam" gözüyle baktığı Osmanlı Devleti'ne ve onun bekasına son vermek isteyen Rusya, İngiltere'ye mirasın paylaşılması teklifinde bulunmuş, ancak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün muhafazasından yana olan İngiltere bu teklifi kabul etmemişti. Bunun üzerine Rusya, tek başına harekete geçerek, Osmanlı Devleti'ne bir ittifak teklifinde bulunmuş ve bu devletin sınırları içinde yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunun Rusya'ya bırakılmasını önermişti. Osmanlı Devleti İngilizlerin de desteğine güvenerek Rus isteklerini reddetmiş ve bu ret cevabı ile de birlikte Osmanlı-Rus savaşı da başlamıştı.

İngiltere, Fransa ve Piyemote-Sardinya'nın Osmanlı tarafında savaşa dâhil olmasıyla birlikte harp, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz dışında tutmak amacıyla verdiği bir savaşa dönüştü. Savaş, müttefik güçlerin zaferiyle sonuçlandı ve Çarlık Rusyası bu yenilgi sonrası uzun yıllar Batı'ya dönük ilerlemesine ara vermek zorunda kaldı ve yönünü doğuya doğru çevirerek, sömürge faaliyetlerine buralarda devam etti. Dolayısıyla Rusya bir kez daha "Güneye Doğru Politikası"nın sabote edilmesini istemiyor ve elindeki tüm araçları, başta nükleer kart olmak üzere sahaya sürmüş durumda.

Nitekim Rusya, Ukrayna-Kırım merkezli krizde ABD arasında yaşanan restleşmenin ardından test amaçlı kıtalararası bir balistik füze fırlatıldığını tüm dünyaya duyurdu. "Topol" kıtalararası balistik füzesinin güney şehirlerinden Astrahan'daki "Kapustin yar" poligonundan ateşlendiği ve Kazakistan'ın "Sarı-Şagan" poligonundaki hedefi tam isabetle vurduğu ifade edildi ("Rusya kıtalararası stratejik füze denedi": www.zaman.com.tr). Rusya'nın gözdağı elbette bununla sınırlı değildi. Devlet Başkanı Putin'in "Başkomutan" sıfatıyla yönettiği tatbikat (Rus ordusunun savaş hazırlığının test edildiği tatbikata 150 bin asker, 90 savaş uçağı, 120'nin üzerinde helikopter, 880 tank ve bin 200 askeri araç katıldı, bkz. "150 Bin Askerin Katıldığı Tatbikat Bitti": www.rsfradio.com) dikkatlerden kaçmadı. Ortaya konulan tepkiler, söz konusu mesajın adrese fazlasıyla ulaştığını gösteriyor.

Açıkçası, Rusya, Batı'nın bu haliyle kendisine karşı çok fazla bir şey yapamayacağını farkında. Dolayısıyla, körü körüne bir risk alma söz konusu değil. Rusya'yı cesaretlendiren en önemli nedenlerden birisi de, ABD'nin ona açmış olduğu manevra alanı. Suriye krizinde, 2012'nin ikinci yarısı itibarıyla bir kez daha "First Russia" (Önce Rusya) diyen ve Türkiye'yi yarı yolda bırakan Washington, adeta Rusya'yı "teşvik" etmiştir. ABD ile geliştirdiği yeni ilişkinin mantığını "güç" üzerine inşa eden Rusya'nın bu noktada "gövde gösterisi" yapması da gayet normal. Nitekim daha geçtiğimiz aylarda Putin güçlü bir ordunun günümüz uluslararası ilişkilerdeki belirleyici rolüne dikkatleri çekmiş ve klasik anlamda realizmin bir kez daha uluslararası sisteme hakim olduğunun altını çizmişti. Bu krizde de yaptığı şey farklı değil. Nükleer füzelerin başlıklarını Avrupa'ya ve ABD'ye doğru çeviren Rusya; "Beyler buyurun, mesele neydi?" diyor.

Dolayısıyla, süreçte öncelikle Ukrayna tarafının fazlasıyla dikkatli olması gereken bir dönem söz konusu. Kiev'deki Özgürlük Meydanı'nda kaybeden Rusya, Ukrayna'daki yeni siyasi iradeye çok net bir mesaj veriyor ve "Saakaşvili'nin hatasına düşmeyin" diyor. Oysa Ukrayna bu kararı alırken çok büyük ölçüde Batı'ya güveniyor. Örneğin, Obama'nın çektiği kırmızı çizgiler, bir güvence gibi algılanıyor ve bundan dolayı da Rusya'ya "kafa tutuyor" gibi. Fakat yukarıda da ifade edildiği üzere, bu hataya Gürcistan da düşmüş ve tarihe 08.08.08 olarak da geçen savaşın sonunda Abhazya ve Güney Osetya'yı kaybetmişti. Çok güvendiği ABD ise ona savaşın sonunda

ancak "çocuk bezi" gönderebilmişti. Kuşkusuz, Batı'nın bu tavrı Rusya'yı Ukrayna-Kırım noktasında cesaretlendiren çok önemli hususlardan biri. Diğeri ise, Rus tanklarına adeta Tiflis'in yolunu açan bir hata idi. Batı, 2-4 Nisan 2008 tarihleri arasında gerçekleşen Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyelikleri konusuna ayak diremek suretiyle, Rusya'ya adeta "buyur" demişti.

ABD'nin "Kırım Kazanımları"

Gelinen aşama itibarıyla Suriye krizi üzerinden Akdeniz ve Ortadoğu'da tekrar etkili olmaya başlayan ve "Gümrük Birliği" politikası ile AB'nin "Komşuluk Politikası" alanında (Baltık-Hazar hattı) tehdit oluşturmaya başlayan Rusya, bir kez daha Batı'nın hedefinde. Daha özeldede ise (çok açık bir şekilde gündeme gelmemekle birlikte), aslında tüm dünya Almanya'nın "Doğu'ya Doğru Politikası" ile Rusya'nın "Güney'e Doğru politikası" arasındaki sınırlı rekabette başlayan bir kriz üzerinden küresel boyutta bir çatışmaya sürükleniyor. "İkinci Kırım Savaşı"nı başlatabilecek tehlikeli bir oyun oynanıyor. Karşılıklı restleşmeler ve arka bahçelerdeki gövde gösterileri dünyayı büyük bir krize doğru sürüklüyor.

Nitekim "...Böyle bir eylem, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit ve uluslararası hukuka aykırı... ABD ve uluslararası toplum tarafından asla tanınmayacak" diyen Beyaz Saray Sözcüsü Carney Rusya'ya "bedel ödetmekten" bahsediyor ve "Rusya izlediği yolu değiştirene kadar bu bedellerin artacağını" söylüyor ("ABD Yine Tehdit Etti": <http://yenisafak.com.tr>). Dolayısıyla, burada özellikle ABD'nin yapacağı "tercih" ve bu doğrultuda atacağı adımlar oldukça mühim. ABD açısından önünde iki seçenek var; ya daha önce uygulamaya koymaya çalıştığı fakat sonra vazgeçtiği (ve belki de ertelediği) Rusya'yı balkanlaştırma (bölme) politikasına dönüş yapacak (ki bu aynı zamanda yeni bir "çevreleme/kuşatma politikası" demek) ya da Rusya'nın kontrollü bir "yarı kutup" olmasının önünü açacak. Bu da, ABD kontrollü çok kutuplu bir dünya inşası ile eşdeğerdir.

Bu iki seçenektan hangisinin ABD dış politikası açısından uygulamada olduğunu belirtebilmek için vakit henüz erken. Fakat diğer taraftan, şu ana kadar ki mevcut gelişmelerin esas itibarıyla daha çok ABD çıkarlarına hizmet ettiğini söyleyebilmek mümkün. Şöyle ki, bu kriz: 1. AB-Rusya yaklaşmasına büyük ölçüde darbe vurdu; 2. Almanya-Rusya ikilisi bağlamında Avrupa'yı (AB oluşumu ağırlıklı olmak üzere) ABD'den uzaklaştırma politikasını önemli ölçüde bitirdi; 3. Bu kapsamda Anglo-Sakson dünyasının en büyük karabasanı olan "Rusya-Almanya İttifakı" bir kez daha tarihin derinliklerine gömüldü; 4. Avrupa'daki barışçıl, dost, "her şeye rağmen Batı" diyen "Yeni Rusya" algısını "Eski Rusya"ya çevirdi. "Rus tehdidi" artık bir kez daha Avrupa'nın gündeminde; 5. Tüm bu gelişmeler, Avrupa'nın güvenliği açısından ABD'nin önemini bir kez daha ön plana çıkardı.

Dolayısıyla, ABD Avrupa açısından bir kez daha "kurtarıcı" rolünde. Bundan sonraki süreçte, ABD'nin Avrupa ile yaşamaya başladığı sorunlar bu kriz ile büyük ölçüde aşılabacağı benziyor. Daha sıkı bir ABD-Avrupa ittifak süreci kapıda. Bir diğer ifadeyle, şartları büyük ölçüde Washington'un belirleyeceği bir ABD-AB süreci söz konusu gibi. Bu da, ABD kontrollü bir "Rus tehdidi"nin aslında Washington açısından ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gösteriyor.

"Sınırların Askeri Güçle Yeniden Çizilmesi"...

Bu noktada, Ukrayna'daki durum ve Rusya'ya yaptırımlara değinen Danimarka Dışişleri Bakanı Lidegaard'ın "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da sınırların askeri güçle değiştirilmesi fikrinin geçerliliğini yitirdiğine" vurgu yaparak, dolaylı bir şekilde artık bu anlayışın Kırım ile bittiğinin altını çizmesi de oldukça dikkat çekiciydi ("Bu yıl Rusya'da G8 Zirvesi olmayacak": www.aa.com.tr). Lidegaard'ın ABD ya da bazı AB ülkelerinin tam tersine daha "yumuşak bir tepki"den ve kriz çözüm politikasından yana tavır koyması, AB/Batı içinde Rusya'ya yönelik tam bir mutabakatın sağlanamamış olmasının önemli göstergelerinden birisi.

Soğukkanlılığı ön plana çıkartan ve dünyadaki diğer sorunların çözümünde, örneğin Suriye gibi, Rusya'nın önemine dikkat çeken Lidegaard Rusya'nın Kırım'ı işgaline karşı yaptırımların devreye sokulduğunu, bu yolla sorunun daha fazla büyümeden sorumluluk içinde yanıt verilerek çözümünün amaçlandığını belirtiyor. Birinci adım olarak siyasi yaptırımlara, ikinci adım olarak da Kırım'daki kararlarla ilgili olanlara yönelik bireysel ekonomik yaptırımların söz konusu olduğunu söyleyen Lidegaard, Krizin tırmanması durumunda ise üçüncü adım olarak daha geniş ekonomik yaptırımların devreye sokulacağını planlandığını vurguluyor ve ekonomik yaptırımlara gitmeyi istemediklerinin de hususen altını çiziyor ("Bu yıl Rusya'da G8 Zirvesi olmayacak": www.aa.com.tr). Dolayısıyla ortada Rusya'ya yönelik olarak iki farklı yaklaşım ön plana çıkıyor: 1. "Yatıştırma"; 2. "Bedel ödetme". Aslında her ikisi de aynı kapiya çıkıyor. Bu seçeneklerin her halükarda Batı-Rusya arasındaki kopuşu hızlandıracağı açık. Şöyle ki, "yatıştırma" ya da "gaz alma" politikasının Rusya'yı cesaretlendireceği ve AB'yi daha fazla tavize zorlayacağı ortada. Batı, bunun ne anlama geldiğini yakın tarihte Gürcistan'da gördü. Zaten şu anda da orada izlediği "tepkisizlik politikası"nın bedelini ödüyor.

Krizin Türkiye Boyutu

Kuşkusuz, burada Türkiye boyutu da oldukça önemli; her ne kadar Türkiye bu krizde aktif ve etkin bir varlık gösterememiş olsa da. Bu kapsamda, öncelikle Ankara'nın meseleye nasıl yaklaştığına bir göz atalım. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun Kırım'ın statüsüyle ilgili referandumun 16 Mart'ta yapılmasına yönelik aldığı karar sonrası 6 Mart'ta yaptığı yazılı açıklama bu nokta-

da oldukça önemli ipuçları veriyor ("No:77, 6 Mart 2014, Kırım'daki Son Gelişmeler Hk.": <http://www.mfa.gov.tr>).

Bu kararın ülkedeki krizin çözümüne katkı sağlamayacağını ve Kırım'daki farklı gruplar arasında ciddi kırılmalara yol açabilecek tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini belirten açıklamada ön plana çıkartılan hususlar şu şekildeydi: 1. Bölgedeki her türlü oldu bittiye karşıyız; 2. Referandum bölgede yeni kırılmalara ve olumsuz sonuçlara yol açabilir; 3. Türkiye, soydaşlarımız olan Kırım Tatarları noktasında oldukça hassastır; 4. Çözüm, "ülkenin siyasi birliği ve toprak bütünlüğü temelinde, demokratik ilkeler çerçevesinde, uluslararası hukuka ve anlaşmalara uygun şekilde" olmalıdır; 5. Bunun için de ilgili taraflar arasında "uzlaş" ve "diyalog" ortamı sağlanmalıdır ("No: 77, 6 Mart 2014, Kırım'daki Son Gelişmeler Hk.": <http://www.mfa.gov.tr>).

Türkiye, bu açıklamayla bir anlamda söz konusu krizdeki temel hassasiyetlerini, kırmızı çizgilerini ve çözüm yolunu da ortaya koymuş oluyor. Fakat şu ana kadar ki gelişmeler Türkiye'yi daha çok "çarpınan Karadeniz'de "pasif bir arabulucu" gibi gösteriyor.

Dolayısıyla, Türkiye açısından yeni bir sınav kapıda! Özellikle de Kırım Türkleri boyutuyla...

Eğer, ABD ve Rusya arasında ortak bir mutabakat sağlanamaz ise, Türkiye'nin Kırım üzerinden "tercih" boyutunda yeni bir mücadele içerisine çekilmesi kaçınılmaz.

Diğer taraftan, 2008 Rusya-Gürcistan savaşında daha çok Rusya'nın yanında bir duruş sergileyen Türkiye açısından bu sefer şartlar farklı. Gelişmeler daha çok Birinci Kırım Savaşı'ndaki kaçınılmaz tercihin bir benzerine işaret ediyor ama mevcut şartlar altında Türk-Batı ya da Türk-Amerikan ilişkilerindeki "güven bunalımı" ve Türk-Rus ilişkilerindeki bağımlılık ilişkisi bu türden bir tercihin de kolay olmayacağını gösteriyor. Üstelik, Türkiye'nin kendi içerisinde yaşadığı kriz de, bu tür bir tercihi zorlaştıran diğer faktörlerin başında geliyor. Türkiye, adeta kendi içerisindeki bir takım kontrollü-suni krizler ile bu yeni büyük oyunun dışında tutulmaya çalışılıyor. Oysa, Türkiye'nin kendisini doğrudan ilgilendiren bu krizde daha etkin bir şekilde rol alması gerekiyor. En azından, yukarıda da kısmen değinildiği üzere Kırım Türkleri boyutu ve Karadeniz'in güvenliği bunu gerektirmekte. Ve bir de "2023 Türkiye Vizyonu"... Unutmayalım ki, Akdeniz'de ve Karadeniz'de varlık gösteremeyen, buralardan dışlanmış bir Türkiye'nin orta-uzun vadede bir politika geliştirmesi çok mümkün olmayacaktır!

Dolayısıyla, çizilen kırmızı çizgilerin küresel güvenliği ciddi manada tehdit etmeye başladığı bir dönemde Türkiye açısından da Kırım üzerinden çok boyutlu ciddi bir kırılma kaçınılmaz görünüyor. Bu kırılmanın Türk-Rus ilişkilerini etkilemesi de kaçınılmaz. Burada her iki taraf mevcut pozisyonları itibarıyla ciddi bir "tercih" durumuyla karşı karşıya. Öyle ki, Türkiye-Rusya arasındaki "Avrasya İşbirliği Eylem Planı" çerçevesinde ortaya konu-

lan ortak gelecek arayışı bile derinden etkilenebilir. Bundan ötürü, Türk-Rus ilişkileri Kasım 2001'den bu yana en ciddi 3. krizinden geçiyor diyebiliriz. Nitekim Türkiye, Karadeniz'de mevcut statükonun muhafazasından yana bir tavır ortaya koyarken; Rusya, gelinen aşama itibarıyla artık bunun mümkün olmadığını iddia ediyor. Dolayısıyla, ortada statükocu ve revizyonist bazda iki farklı yaklaşımın mücadelesi söz konusu ki, Türkiye ile Batı uzun zamandır ilk defa burada aynı safta yer alıyor.

Türkiye'nin Önündeki Seçenekler

Mevcut gelişmeler, Türkiye açısından dört önemli seçeneği ön plana çıkartıyor. Bunlar, söz konusu krizin: 1) Türk-Rus işbirliği çerçevesinde bir fırsata çevrilmesi; 2) Rus yayılmacılığına karşın Türk-Amerikan işbirliğinin Karadeniz'e taşınması; 3) Avrupa Birliği, özellikle de Almanya ile "Rusya'nın Güneye Doğru Politikası"na set çekilmesi; 4) Elindeki enstrümanları etkin bir şekilde kullanmak suretiyle Ankara merkezli bir politika geliştirmesi. Daha somut bir ifadeyle, Türkiye mevcut kriz üzerinden ya Karadeniz'in paylaşımına yönelik bir politika izleyecek ve burada Rusya ile hareket edecek; ya da Batı ile yeni bir denge politikası geliştirmek suretiyle, bölgedeki Rus tehdidine karşı geleneksel "set politikası"nın etkin bir parçası olacak. Ya da, yapabilirse, her ikisinin içinde bulunduğu durumdan istifade etmek suretiyle kendisi bir üçüncü yol geliştirecek!

Bunlardan ilki, her şeye rağmen Türk-Rus ilişkilerindeki işbirliği sürecinin korunması şeklinde karşımıza çıkan ve 2008 Gürcistan ve 2011 Suriye krizlerine rağmen etkilenmeyen, Başbakan Erdoğan'ın "Şanghay Beşlisi" ifadesi ile özdeşleşen "Avrasya Birliği". Burada, Batı'ya karşı yeni bir denge oluşum söz konusu iken, ortak coğrafyanın bir rekabet-çatışma alanından ziyade ortak işbirliği ile bir güç kaynağı olarak değerlendirilmesi anlayışı söz konusu ki, açıkçası Osmanlı'dan bu yana daha çok Rusya'nın hakim bir şekilde ön plana çıkarttığı bu düşünce hayata geçirilebilmiş değil. Bu sonuçta, Batı'nın tepkisi ve Rusya'nın tek taraflı yaklaşımı kadar, Türkiye'nin kendi içerisindeki krizler de etkili bir yere sahip.

11 Eylül sonrası hayata geçirilmeye çalışılan Türkiye-Rusya eksenli bu birlik arayışı, Ukrayna-Krizde çatışan ciddi çıkarlar nedeniyle şu an Karadeniz'in derin sularına gömülmek üzere. Bu kapsamda, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olarak kalması için Türkiye'nin her tür çabayı göstereceğini açıklaması oldukça önemli ("Türkiye, Kırım'ın Ukrayna'da kalması için her şey yapacak": <http://turkish.ru>). Burada çok net bir şekilde Rusya ile bir ayrışma söz konusu. Bir diğer ifadeyle, iki imparatorluğun tarihsel geçmişleri, mirasları ve misyon arayışları Kırım'da bir kez daha karşı karşıya! Peki, bu durumda ne olacak? Türkiye, Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun; "...Kırım'ın geleceğini teminat altına almak için her türlü çabayı göstereceğiz." açıklamasıyla altını çizdiği "her

türlü çabalar" ifadesi kapsamında ortaya çıkan "hangi" ve "nasıl" ile başlayan sorulara nasıl bir cevap verecek? Cevap ortada!

Yukarıda sıraladığımız diğer üç seçenек... Türkiye, Rusya'nın bu mevcut tutumunu devam ettirmesi durumunda ya diğer üç seçeneğin hepsinin bir anda uygulamaya sokulduğu ya da bunlar üzerinden birine ağırlık verildiği bir süreci başlatmak zorunda kalacak! Fakat, bunun için de yaşadığı "sistem krizi"nden bir an önce kurtulması gerekiyor! Aksi takdirde Kırım, Türkiye açısından yeni bir "bağımlılık" sürecine gebe; aynen 1853 ve sonrasında yaşanıldığı üzere...

SONUÇ YERİNE...

Birinci Yalta Düzeni'nin adresi Kırım. Kırım, 1853-56 sonrası ikinci kez "1939-45" aralığında yaşanan büyük kriz ve akabinde ortaya konulan yeni uluslararası sistemin (İki Kutuplu Dünya Düzeni) oluşum toplantısına ev sahipliği yapmıştı. Aynı Kırım bir kez daha sahnede. ABD-Rusya arasında yeni bir gelecek arayışına zemin hazırlıyor gibi. Başta Ukrayna ve Rusya olmak üzere, bölge yeni bir yapılandırılma sürecinin içerisine çok hızlı bir şekilde girmiş vaziyette. ABD ve Rusya arasında erken başlayan bu "dalaşma", başta Türkiye olmak üzere tüm bölgeyi tehlikeli bir sürece doğru sürüküyor. Dolayısıyla, Ukrayna-Kırım krizinde statükodan yana tavır koyan Türkiye'nin tarafsız kalma çabaları daha da zorlaşabilir. Türkiye'nin bu tehlikeli oyunda daha dikkatli olması ve bir NATO üyesi ülke olarak bir oldu-bitti ile karşı karşıya kalmaması gerekiyor.

Ne de olsa Türkiye bu gelişmelerin yine merkezinde bulunuyor ve sürecin geleceğinde belirleyici olan ülkelerden. Dolayısıyla Türkiye'nin takınacağı tavır, izleyeceği siyaset ve yapacağı tercih oldukça önemli. Bu kapsamda Ankara'nın fazlasıyla dikkatli olması ve temkinli adımlar atması kaçınılmaz görülüyor. Atacağı her adımda, Batı kadar Kuzey'e de dikkat etmesi ve Birinci Kırım Savaşı'nı bütün boyutlarıyla göz önünde bulundurması ise bir mecburiyet olarak karşısına çıkıyor. Bir diğer ifadeyle, Türkiye'nin Rusya'nın bölgeye dönük emperyal hırsları ve bu kapsamda yakın çevresine radikal dönüşünün orta ve uzun vadede Türk dış politikası üzerindeki etkilerini hesap etmesi bir zorunluluk haline dönüşmüş vaziyette. Ankara-Moskova hattında son yıllarda rekabetten işbirliğine dönük bir süreç yaşansa da, tarihsel-jeopolitik gerçekler ve çıkarlar, bölgede iki cambazın aynı ip üzerinde olamayacağını gösteriyor. O yüzden Türkiye'nin bölgedeki kırmızı çizgilerini ve çıkarlarını (özellikle enerji güvenliği ve ulaşım bazlı) koruması ve Rusya'nın da bugüne kadar bölgede oluşmuş bulunan dengeye ve bu denge içinde Ankara'nın yerine dikkat etmesi gerekiyor.

Nitekim Halil İnalçık da Kırım'ın Rusya için Anadolu'yu, Boğazları, İstanbul'u tehdit etme noktasında bir atlama eşiği olduğunu belirtiyor ve: "Kırım, Türkiye'yi tehdit etmek için bir merkezdir. Bugün Sivastopol'da, Ukrayna'ya bağlı olmasına rağmen Rus hakimiyeti vardır. Bu neye yönelik-

tir? Türkiye'ye, Boğazlara ve İstanbul'a yönelik bir tehdittir" diyor ("Halil İnalçık'tan 'Kırım' açıklaması': Kırım, Anadolu'yu, Boğazları, İstanbul'u tehdit etmek için bir atlama noktası": www.trthaber.com). Diğer taraftan, Türkiye her ne kadar sorunlu müttefiki ABD ve bir anlamda komşusu Rusya arasında “aktif tarafsız” bir konumda kalmaya çalışsa da, bunu uzun bir süre daha sürdürebilmesi pek olası görünmüyor. En azından Türkiye ve Rusya'nın Suriye üzerinden yaşadıkları geleceğe dönük endişeler ve bir takım hayal kırıklıkları bunun birer göstergesi olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla Türkiye zorlu bir tercihe doğru itiliyor ve işi bu sefer hiç de kolay değil!

KAYNAKÇA

- "150 Bin Askerin Katıldığı Tatbikat Bitti", http://www.rsfmradio.com/2014_03_04/putinden-uslerinize-geri-donun-emri/ (04.03.2014)
- "ABD Yine Tehdit Etti", <http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/abd-yine-tehdit-etti-18.03.2014-627015>, 18.03.2014)
- Başlamış, Cenk (2014), "İkiye Bölünmüş Bir Ülke", <http://www.dw.de/ikiye-b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9F-bir-%C3%BClke/a-17441853> (19.02.2014)
- "BM'de Kırım Düellosu", http://www.zaman.com.tr/dunya_bmde-kirim-duellosu_2206206.html (22.05.2014)
- "Bu yıl Rusya'da G8 Zirvesi olmayacak", <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/305238--bu-yil-rusya-da-g8-zirvesi-olmayacak> (24.03.2014)
- "Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994": <http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484> (20.03.2014)
- "Halil İnalçık'tan 'Kırım' açıklaması': Kırım, Anadolu'yu, Boğazları, İstanbul'u tehdit etmek için bir atlama noktası": <http://www.trthaber.com/haber/gundem/halil-inalciktan-kirim-aciklamasi-120342.html> (07.03.2014)
- "Kırım Referandumunda Rusya'ya 'Evet'", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140316_kirim_sonuc.shtml (16.03.2014)
- "Kiev'de yaşanan son olaylar organize gelişmiştir", http://turkish.ruvr.ru/news/2014_02_19/263312057/ (19.02.2014).
- Moran, Rick (2014), "Does the 1994 'Budapest Memorandum' obligate the US to intervene in Ukraine?", http://www.americanthinker.com/blog/2014/03/does_the_1994_budapest_memorandum_obligate_the_us_to_intervene_in_ukraine.html (01.03.2014)

- "No: 77, 6 Mart 2014, Kırım'daki Son Gelişmeler Hk.": http://www.mfa.gov.tr/no_-77_-6-mart-2014_-kirim_daki-son-gelismeler-hk.tr.mfa (06.03.2014)
- "Puşkov'dan Biden'a tepki: Turuncu karışıklık, ABD'nin eseri": http://www.rsfmradio.com/2014_02_19/puskov-biden-tepki/ (19.02.2014).
- "Putin: Ukrayna'da yaşananlar devrim değil, taşkınlıktır": http://www.zaman.com.tr/dunya_putin-ukraynada-yasananlar-devrim-degil-taskinlikdir_2176521.html (02.12.2013)
- "Putin Kırım'ın İlhakını İmzaladı", "[http://www.yeniasir.com.tr/ DisHaberler/2014/03/19/putin-kirim-in-ilhakini-imzaladi](http://www.yeniasir.com.tr/DisHaberler/2014/03/19/putin-kirim-in-ilhakini-imzaladi) (18.03.2014).
- "Putin's Dangerous New Era": <http://www.cfr.org/russia-and-central-asia/putins-dangerous-new-era/p32630> (21.03.2014)
- "Putin'in İmzaladığı Anlaşmayı Tanımayacağız": <http://www.ntvmsnbc.com/id/25504982/> (18.03.2014).
- "Rusya kıtalararası stratejik füze denedi": http://www.zaman.com.tr/dunya_rusya-kitalararasi-stratejik-fuze-denedi_2203246.html (05.03.2014).
- "Rusya İlk Kez Tek Kutuplu Dünyanın Sonu Geldiğini Açıkladı", http://turkish.ruvr.ru/news/2014_03_18/tek-kutuplu-dunyanin-sonu/ (18.03.2014)
- Synovitz, Ron, "Explainer: The Budapest Memorandum And Its Relevance To Crimea":<http://www.rferl.org/content/ukraine-explainer-budapest-memorandum/25280502.html> (26.03.2014).
- Talbott, Strobe (2014) "Putin's Dangerous New Era": <http://www.cfr.org/russia-and-central-asia/putins-dangerous-new-era/p32630> (21.03.2014)
- "Türkiye, Kırım'ın Ukrayna'da kalması için her şey yapacak": http://turkish.ruvr.ru/news/2014_03_02/Turkiye-Kirim-Ukraynada-kalmasi-icin-her-shey-yapacak/ (02.03.2014)
- "Ukrayna Alev Alev Yanıyor", <http://www.ajanshaber.com/ukrayna-alev-alev-yaniyor-iste-ukraynada-son-durum-haberi/37547> (19.02.2014)
- "Ukrayna'daki Olaylara Tepkiler Artıyor", <http://www.kamuhaber.com/Ukraynadaki-olaylara-tepkiler-artiyor-2860h.htm> (19.02.2014)
- "Why are Ukraine and Russia fighting over Crimea? - Everything you need to know about Crimea", <http://www.haaretz.com/news/world/1.577286> (11.03.2014)